

FACTORUL UMAN, CAPITALUL UMAN, CALITATEA POPULAȚIEI ȘI DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ DURABILĂ

Serafim FLOREA, Dr. conf. univ.

***Abstract.** Until now, the term of population quality is at the stage of discussion by specialists. In the most common cases, this quality is associated with human potential, rarely - with human factor. However, the human quality perceived as valuable potential, has a content much larger than that is presented in different publications. The point is that population has many qualities (and not just one) and that these can be accepted as some potentials, including those that are useful for development. In this context, it is necessary to highlight the quality categories, which have certain developmental utilities and those with other purposes. It is obvious that the variety of concrete human qualities, in condition of existence of many thousands of ethnic communities within those nearly 200 independent states of the world, is very large. It follows that the appreciation of human qualities that are important for development can be done not in a strictly ethnic, but in a state profile, and that the indices of certain qualities are taken at the level of international competitiveness. In the state profile, human qualities useful for development can be included in the term of functional human factor (which is manifested by practical actions with the most appreciable results) or of nonfunctional human factor (which is not manifested like this). In the Republic of Moldova, for various reasons, the human factor is nonfunctional. To become functional, its indices must reach the necessary level of competitiveness.*

***Cuvinte cheie:** calitatea populației, potențial uman, factor uman funcțional și nefuncțional, indicii umani competitivi și necompetitivi.*

ÎNTRUDUCERE

Explicarea cauzelor diferențierii dezvoltării social-economice a statelor lumii în prezent, nu este atât de simplă precum se pare la prima vedere. Impactul factorilor natural-geografici și a celor istorici asupra unei atare diferențieri, aici trebuie completat cu explicarea importanței factorului uman, reprezentat prin forță de muncă cu anumite calități, capacitatea ei de a coopera în relațiile externe, de a utiliza eficient resursele disponibile de dezvoltare și de a produce mărfuri și servicii de cea mai înaltă calitate.

În sursele bibliografice de limba română și rusă, care pot fi consultate în Republica Moldova, această capacitate, mai frecvent, este redată prin diferite variante ale noțiunilor de factor uman, capital uman și de calitate a populației. În majoritatea publicațiilor din ultimile decenii, care se referă la aceste noțiuni, prima este substituită cu cea de capital uman. Conținutul acestor categorii, în fiecare caz, este interpretat în mod diferit, fapt care poate fi confirmat prin următoarele exemple.

Factorul uman cuprinde în sine astfel de calități umane cum sunt cele profesional-calificative, civile, etico-morale, culturale ale omului, ele având o însemnătate determinantă în activitățile lui profesionale de bază [1, стр. 565]; **Capital uman** – învățământ, calificare, obținute în procesul muncii, cunoștințe și deprinderi întruchipate în forță de muncă [2, стр. 460]; Capital uman – capacitatea oamenilor de a produce eficient bunuri și servicii [3, p.88]; Capital uman intelectual, este un capital întruchipat în persoane în formă de educație, calificare, cunoștințe, experiență. Cu cât acest capital este mai înalt, cu atât posibilitățile de muncă, productivitatea și calitatea muncii sunt mai înalte [4, стр. 392]; Capitalul uman reprezintă „... resursele productive concentrate în resursele de muncă, competențe și cunoaștere” (Organizația Europeană de Cooperare și Dezvoltare) sau „... competențele și abilitățile umane generate de investițiile în educație și sănătate”(Organizația Mondială a Sănătății) [5, p. 49].

În unele publicații calitatea populației este redată prin indicii ratei de alfabetizare (1), sferei de activitate a populației (2), nivelul de calificare al forței de muncă (3), educației de calitate (4), sănătății (5), culturii (6), indicatorii mișcării naturale a populației (7) [6, стр. 419 - 422].

Din relatările prezentate a noțiunilor de factor uman, capital uman și calitate a populației, se poate concluziona că utilizarea indicilor care îi caracterizează pentru analize în profil statal, este dificilă, deoarece aproape în fiecare țară din lume există anumite standarde nescrise ale acestora, care în cele mai multe cazuri diferă în mod esențial între ele. Majoritatea indicilor de acest fel, nu sunt unificați și o comparare complexă a lor în profil statal nu este posibilă. Există posibilități de a compara unii indici ai factorului uman și ai calității populației doar între unele state sau grupări de

state. Noțiunile de factor uman și de calitate a populației, par a fi mai apropiate după conținut, decât aceste două categorii cu cea a capitalului uman. De fapt, categoria calității populației este mai amplă, decât celelalte două categorii menționate, din care motiv prima cere comentări mai explicite, deoarece în forma prezentată poate diminua demnitatea unor națiuni /grupuri etnice. Doar nu se poate vorbi în sens direct despre o calitate mai înaltă a unor națiuni față de altele, fără a lua în seamă particularitățile evoluției lor istorice, precum și a relațiilor internaționale a statelor naționale din prezent. Noțiunea de calitate a populației nu este una conservativă, ci schimbătoare. De exemplu, fostele popoare semicoloniale din Malaysia și Sri Lanka au ajuns unele din cele mai prospere din părțile respective ale Asiei; populația negroidă de proveniență africană din SUA, din una sclavă a devenit civilizată și prosperă. Din aceste motive este necesar de prezentat într-o formă mai clară esența calității populației în diferite state și a aportului ei în dezvoltare.

Precum s-a menționat, noțiunea de calitate a populației se științifică cu cea a factorului uman. Însă prima noțiune are sensuri mai largi decât cea de a doua. În afară de aceasta, este necesar de explicat, de ce în unele cazuri factorul este funcțional (se manifestă în practică cu rezultate social-economice apreciabile), iar în altele rămâne nefuncțional (rezultatele respective sunt slabe sau lipsesc).

În ce privește noțiunea de calitate a populației, ea conține în sine mai mulți indici, care redau nu o singură calitate a lui, ci mai multe calități. Aceste calități sunt cele *fizico-estetice* (particularitățile rasiale, antropologice și a unor standarde estetice ale omului), *fizico-genetice* (particularitățile sănătății naturale, a potențialului genetic și de reproducere naturală a populației), *sociale* (cele ale tradițiilor și culturii relațiilor în familie, atitudinii față de sănătate), *economice* (atitudinii față de muncă, aptitudinilor manageriale în domeniul economiei, afacerilor, bussinesului), *moral-spirituale* (trăinicieii memoriei istorice și de neam, a conștiinței naționale, atitudinii față de credință, ținutei morale, calității conduitei corectitudinale în societate, atitudinii față de mediul înconjurător), *educativ-culturale* (atitudinii față de educație, cultură, știință, etica comportamentală), *social-politice* (nivelului culturii politice al cetățenilor, reușitei obținerii unei independențe economice și politice satisfăcătoare în stat, nivelului îndeplinirii îndatoririlor cetățenești și patriotice, caracterului menținerii relațiilor interetnice), *calități din categoria îndeletnicirilor hobby* (din domeniul sporturilor, luptelor de sineapărare, manifestărilor etno-culturale și etno-folclorice deosebite ș.a.).

DISCUȚII PRIVIND TEMA ABORDATĂ

Atât popoarele lumii privite în mod separat, cât și grupurile lor înrudite, pot să difere în mod esențial în privința calităților umane menționate. Se știe, că unele calități umane concrete se asociază cu anumite rase sau popoare. De exemplu, după indicii fizico-genetici în lume se evidențiază, în primul rând, popoarele și grupurile etnice negroide, urmate de popoarele metizate, cum sunt mexicanii, cubanezii, în bună parte brazilienii, precum și arabii. În privința sănătății naturale, întâietatea o dețin unele grupuri etnice mici din bazinul Amazonului, din arhipelagurile Oceaniei, regiunii Transcaucaziene, părții montane a Pakistanului. După atitudinea față de învățătură se evidențiază, în primul rând, britanicii, francezii, japonezii, nordamericani de origine europeană, evreii care locuiesc în mai multe state ale lumii ș.a. În domeniul reprezentărilor spectaculoase, nimeni nu poate concura cu brazilienii cu carnavalurile lor fără seamăn, sau cu spaniolii, unele popoare latino-americane în privința practicării coridei etc. La rândul lor, chinezii, coreenii, japonezii se evidențiază prin practicarea luptelor de apărare de felul Ushu, Tzudo, Taekvondo ș. a., care prind greu în alte state ale lumii.

Conform unor estimări aproximative comparative a categoriilor de calitate a populației de felul celor menționate, germanii ar acumula 9 puncte din 10, britanicii și francezii - câte 7-8, japonezii, nordamericani și chinezii - câte 6, italienii - 5, brazilienii - 4, spaniolii, rușii, coreenii și argentinienii - câte 3, evreii, finii, cehii, armenii - câte 2, cele mai multe du popoarele negroide, mexicanii, arabii ș.a. - câte 1.

Precum se poate de observat, în mai multe cazuri, caracteristicile „gretății specifice” a calității populației, apreciate prin categoriile menționate, nu corespund nivelului lor real de

dezvoltare din prezent. Se atestă clar, că o dezvoltare social-economică prosperă o au nu neapărat, popoarele/grupurile etnice cu cea mai bună sănătate naturală, cu cel mai înalt potențial genetic, înzestrate cu capacități deosebite în manifestări de spectaculozitate sau cu calități fizico-estetice evidente, ci cele din categoria Factorului uman funcțional. Aceste calități umane formează cel mai înalt potențial de muncă, inclusiv și de ordin creativ, care fiind utilizat corect (conform relațiilor normale de piață), pot asigura o dezvoltare durabilă a statului dat. Calitatea populației poate fi redată mai explicit și concis, dacă ea se referă la populația teritoriului examinat, prin diferiți indici de calitate, raportat la un anumit număr al populației - la 100 sau 1000 de locuitori. O însemnătate deosebită în numărul categoriilor de calitate a omului, o are cea etico-morală și spirituală, care include în sine chipul moral și cel cetățenesc, concepțiile lui sociale, pe care el le acceptă și de care se conduce în toate activitățile și acțiunile sale [7, ctp. 565].

CONCLUZII ȘI SUGESTII

În toate statele lumii, indicii de calitate ai populației, care au atribuție nemijlocită sau indirectă asupra formării Factorului uman și a caracterului manifestării lui, sunt considerate acceptabile (bune sunt foarte bune pentru dezvoltare), doar dacă ei ating plafonul necesar de competitivitate, având capacități de a concura. Numai în acest caz, factorul uman are șansa reală de a deveni funcțional și poate asigura o dezvoltare social-economică scontată. În cazurile când în societatea dată (statul dat) nu există condiții de evoluare normală a proceselor

formării factorului uman, ultimul nu reușește să atingă plafonul maturității sale de a se manifesta și nu obține capacitatea de a pune în mișcare mecanismul dezvoltării economice și sociale la nivelul cuvenit. Maturitatea factorului uman se manifestă prin rezultate bune și foarte bune în diferite activități utile societății. Astfel, *factorul uman poate fi prezentat prin persoanele apte de muncă cu un înalt potențial de activitate economică și socială, angajate în câmpul muncii într-o țară sau alta, manifestat prin coraportul volumului de muncă/ creație, activitatea fizică, mecanizată, automatizată, evaluată prin mărimea cheltuielilor suportate în sfera producției materiale și nemateriale, productivitatea muncii, costul și competitivitatea deferitor produse și servicii prestate agenților economici și persoanelor fizice, pe piața internă și de pe cea externă.* Pentru ca factorul în cauză să apară în societate, este necesar ca forță de muncă, într-un stat sau altul, să atingă indicatorii calității profesionale la cele mai înalte standarde internaționale, obținute dintr-o populație, comparativ mai sănătoasă din toate punctele de vedere, printr-un sistem educațional considerat performant, forțe care ar asigura o dezvoltare prosperă a societății date, manifestată prin produse și servicii competitive pe piețele menționate. Deoarece condițiile de formare și manifestare a Factorului uman în diferite state diferă mult, este necesar de vorbit despre calitățile umane în profil statal, cu referințe și la anumite popoare concrete, care au fost/sunt influențate în evoluarea lor în timp și în spațiu de factorii natural-geografici și de cei etno-istorici specifici. Doar nu ocazional îndeletnicirile de bază a mongolilor și a kazahilor au fost și în marea parte mai sunt, cele de creștere a animalelor pe pășuni naturale de stepă și semideșerturi, a kârgâzilor și a tibetanilor- îndeletniciri analogice pe pășuni montane, a filipinezilor și indonezienilor - îndeletniciri agricole și pescuit, germanii, evreii, britanicii, olandezii, japonezii evidențiându-se în sferele cercetărilor, comerțului, bussinesului, tehnicii și tehnologiilor de tot felul, medicinei. Îndeletnicirile ultimilor, care predomină în formarea veniturilor din țările respective, se bazează pe educație, instruire profesională performantă, cercetări și implimentări în practică a rezultatelor acestora. De aici reiese, că nu neapărat mărimea teritoriului statului dat, nu nivelul asigurării cu resurse naturale și umane pun în mișcare dezvoltarea, ci potențialul uman competitiv din punct de vedere profesional, susținut și orientat corect spre dezvoltare. Anume ecest potențial formează factorul uman funcțional, care are capacitatea de a fabrica produse și materiale calitative și servicii solicitate, obținute prin forța de muncă calificată și prin cheltuieli minime.

În ce privește calitatea populației în profil național, cu excepția doar a unor puține la număr popoare - lidere menționate, care au avut și mai au în continuare un aport deosebit în lume în privința dezvoltării, el nu este determinant în evoluarea social-economică a majorității statelor lumii. Valorile naționale, cum ar fi cele etno-culturale și folcloristice (cântul, dansul și portul popular,

instrumentele muzicale populare), obiectele de artizanat cu motive naționale, arhitectura populară, culinăria națională ș.a., nu au o însemnătate cavârșitoare în dezvoltare. Aceste valori pot avea anumite contribuții doar la dezvoltarea turismului internațional. Mult mai expresive din numărul calităților naționale sunt caracterul, voința, curajul, atitudinea față de educație și față de muncă a popoarelor, care contribuiesc cel mai mult la maturizarea și activizarea factorului uman.

Spre regret, tematica calității populației și a funcționalității factorului uman în Republica Moldova, din diferite motive, până în prezent, este slab examinată/cercetată și incorect interpretată. Aceasta se exprimă prin:

- tratarea superficială și simplistă a noțiunilor calității populației, fără a accentua corect semnificațiile ei;

- neexplicarea variantelor proprii de către autorii materialelor pe această tematică a noțiunilor de calitate a populației și a esenței ei;

- nerespectarea principiului recunoașterii întâietății cercetărilor pe această temă, continuității lor în timp, redând unele constatări publicate acum zeci de ani [8, стр. 296-299], ca pe unele noi, neexplicând prin ce cercetările geografice pe această temă, diferă din cele ale economiștilor [9, p. 321-330].

- trecerea cu vederea a standartelor internaționale a calității populației, plasând pe primul plan cele naționale, ce nu este corect, primele având prioritate incontestabilă.

Se afirmă, de exemplu, că indicatorii de bază ai calității populației ar fi numărul elevilor/studentilor pe tipuri de instituții de învățământ, raportul între numărul de instituții, cadre didactice și elevi/studenti, absolvenți pe tipuri de instituții de învățământ, numărul de studenți ce revin la 100 mii locuitori, numărul cercetătorilor cu titluri științifice și a academicienilor în țară etc [10, p. 297]. O atare tratare a calității populației este incorectă din următoarele motive. În primul rând, numărul și varietatea categoriilor și indicatorilor, care cică reflectă calitatea populației, este prea redus. În al doilea rând, indicii calității populației în cazul dat se i-au în scară națională și nu în cea internațională, cum ar fi corect. Numărul și structura instituțiilor de învățământ și al elevilor/studentilor în acestea, nu caracterizează careva superiorități evidente pentru o țară sau alta, fără a lua în calcul competitivitatea studiilor respective. La fel și numărul cercetătorilor, academicienilor nu sunt indici ai manifestării calității populației, deoarece ei nu reprezintă o garanție sigură pentru dezvoltare. Nu ocazional, Republica Moldova, un stat comparativ mic cu foarte multe licee și zeci de universități, zeci de instituții de cercetare și mii de doctori de științe (printre care doctori habilitați, membri-corespondenți, academicieni), nu poate concura cu statele dezvoltate comparabile după mărirea teritoriului și numărului populației, în care indicatorii competitivității activităților instituțiilor analogice, sunt incomparabil mai înalți. În afară de aceasta, factorii moral-spirituali ai populației și ai corectitudinii guvernării statului în Republica Moldova, nici nu sunt luați în seamă, ei, de regulă, în cercetări fiind trecuți cu vederea. Însă anume acești factori sunt decisivi în formarea și manifestarea factorului uman.

Evident, că calitățile populației, reflectate în categoriile menționate, care pot mișca dezvoltarea, nu rămân neschimbate în timp. De exemplu, irlandezii, finii, sudcoreenii, care până la mijlocul sec. 20 nu se evidențiau în dezvoltare, deja timp de 50 de ani înregistrează progrese social-economice de cele mai performante. Pe aceștea îi ajung din urmă chinezii. O atare evoluare a acestor state, se explică prin intensitatea colaborării lor multilaterale în scară internațională.

În privința calității populației și funcționării factorului uman, Republica Moldova nu se evidențiază nici în plan european, nici în cel regional. Dealtfel, la general, așa ceva este caracteristic întregului areal istoric românesc. Însă partea estică a acestui areal (R. Moldova) a acumulat la capitolul dat cele mai mari restanțe. Și aceasta, deși românii sunt europeni, fac parte din numărul popoarelor romanice, unele din care (francezii, italienii, francobelgienii, francoelvezienii) au înregistrat și înregistrează progrese social-economice din cele mai notabile.

Pentru a apropia calitățile populației R. Moldova, care au atribuție accentuată pentru dezvoltare, de cele ale statelor Uniunii Europene, este necesar în primul rând, ca românii basarabeni împreună cu grupurile etnice conlocuitoare să-și europenizeze politicile dezvoltării. Și aceasta trebuie de început cu reformarea serioasă a educației școlare, a instituțiilor de învățământ superior și

de cercetare, cu eficientizarea activităților lor. Succese în dezvoltare pot înregistra doar popoarele care știu să învețe de la altele. Cele care, din anumite motive, se mențin mereu în stare de stagnare și nu depun eforturile necesare pentru înlăturarea obstacolelor cu care se confruntă în evoluarea sa, nu au cum să progreseze.

La prima etapă, statele slab dezvoltate sau aflate în curs de dezvoltare, pot să beneficieze de ajutoarele economice și sociale externe (în primul rând în domeniul educației), ca mai apoi să se sprijine preponderent în evoluarea economică pe resursele interne și nu pe cele externe. Cele mai importante surse a unui stat sunt cele umane, care se pot manifesta prin prisma factorului uman descendent din calitățile respective menționate ale populației. Când acest factor aflat în evoluare atinge faza competitivității, atunci începe și dezvoltarea normală (durabilă) a statului dat. Părerea precum că ar fi posibilă apariția unei noi discipline (ramură a științei și de cercetare) precum ar fi geografia calității populației [11, p. 324-325], ea poate fi acceptată cu condiția clarificării chestiunii începutului studierii calității populației în profil teritorial, ceea ce încă nu s-a făcut. Considerăm că menirea geografiei calității populației s-ar regăsi în expunerile materialului de față (alte expuneri pe această tematică deocamdată lipsesc) și ar consta în evidențierea și analiza particularităților indicilor de bază a factorului uman menționați (al calității profesional-calificative, civile, etico-morale, culturale ale populației), în profil teritorial (statal), cu determinarea și aprecierile respective a nivelului funcționalității lor în fiecare stat din lume. Se știe că politica demografică, cea a educației și instruirii profesionale a forței de muncă, inclusiv în profil regional, poate fi promovată eficient doar la nivel de stat. Evident, că colaborările internaționale statale în această privință, au aici o însemnătate primordială, în primul rând, pentru statele restanțiere în dezvoltare. Luând act de varietatea colosal de mare a particularităților indicilor calității populației în lume în profil statal și regional, tematica geografiei calității populației, poate deveni atractivă pentru cercetătorii geografi, economiști, sociologi și nu numai.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Политическая экономия. Словарь. Политиздат, 1990.
2. Большой экономический словарь. Москва. Фонд „Правовая культура”, 1994.
3. Niță Dobrota (coordonator). Dicționar de sinonime. Editura Economica, 1999.
4. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. Москва ИНФРА-М 1999.
5. Ultimile două definiții sunt preluate din articolul Liliei Plugaru: Capitalul uman - factor cheie al creșterii economice. „Economica” Nr.4 (60)/2007. Editura ASEM.
6. Логинова Н.Н., Жулина М.А. Качество населения: опыт социально - демографического исследования// Регионология, 2001, N 4, 2002.
7. Политическая экономия. Словарь. 1990.
8. Логинова Н.Н., Жулина М.А. Ibidem.
9. Godonoagă S. Calitatea populației - o direcție nouă în cercetările geografice. În culegerea de materiale „Formarea populației Republicii Moldova” (Studiu istorico-geografic). Chișinău-2017.
10. Elena Sochircă, Silvia Godonoagă, Elena Jechiu. Aspecte privind calitatea populației Republica Moldova prin prisma indicatorilor de educație. În materialele Conferinței științifice naționale cu participare internațională „Învățământul superior din Republica Moldova la 85 de ani”, 24-25 septembrie 2015.
11. Godonoagă S., Ibidem.